

УДК 364.01 (091)

ОРГАНІЗАЦІЯ ТРУДОВОЇ ДОПОМОГИ НАСЕЛЕННЮ У ХІХ — НА ПОЧАТКУ ХХ СТ.

Стремецька Вікторія Олександрівна
м.Миколаїв

У статті аналізується історичний досвід допомоги безробітним. Показано процес створення та функціонування посередницьких закладів для пошуку роботи, землеробських колоній для безробітних, притулків-готелів та продовольчих станцій, систему почергового призріння бідних.

Ключові слова: пошук роботи, безробіття, землеробські колонії, притулки-готелі, продовольчі станції, почергове призріння бідних.

Дослідження обраної теми є, безперечно, актуальним з огляду на те, що навіть в умовах налагодженої системи функціонування центрів зайнятості, органів соціального захисту населення надання роботи всім, хто цього потребує, залишається достатньо проблематичним. Тому вивчення досвіду організації трудової допомоги в ХІХ - на початку ХХ ст. є важливим та має привертати увагу сучасних істориків соціальної роботи.

Питання історії трудової допомоги населенню вивчала Л.В.Бадя, зокрема увагу привертають такі праці автора як "Становлення і розвиток трудової допомоги населенню в дореволюційній Росії", "Вітчизняний досвід подолання бідності методами трудової допомоги (ХVІІІ - початок ХХ століття)", навчальний посібник "Трудова допомога в Росії (ХІХ - початок ХХ ст.) та інші [1]. Окремі аспекти проблеми розглядалися в підручниках з історії соціальної роботи [2]. Тим не менш багато питань в контексті теми вимагають поглибленого вивчення, тому метою даної статті є висвітлити найбільш розповсюджені у ХІХ - на початку ХХ ст. форми трудової допомоги в різних країнах.

Зазначимо, що під поняттям "трудої допомоги" більшість дослідників ХІХ - початку ХХ ст. розуміли систему заходів, що має на меті боротьбу з нестатками, обумовленими вимушеним або добровільним ледарством, шляхом праці". Вживалося також поняття "пришування роботи", яке у словнику Ф.А.Брокгауза та І.А.Ефрона визначається як "посередницька діяльність між попиту та пропозицією робітничої праці" [7, с.295]. У системі

трудої допомоги не останню роль посідали посередницькі установи з пошуку робочих місць. Під різними назвами, однак зі спільною метою створювалися такі заклади: довідкові бюро для безробітних, товариства пошуку роботи, біржі праці (робітничі біржі) та інші. Перший заклад такого роду з'явився у Франції у 1803 р. Це було посередницьке бюро для пекарів, які під страхом штрафу в 20 франків зобов'язані були користуватися послугами лише цієї установи. Пізніше подібні установи почали виникати й для інших категорій працівників. У 1896 р. в країні вже налічувалося 46 бірж праці. У 1895-96 рр. з 56108 заяв про пошук роботи французькими біржами були задоволені 30562 (54,5%) [7, с.297]. З Франції біржі перейшли до Італії, Бельгії та інших держав.

У Німеччині перші заклади з підшування роботи з'явилися у Дрездені в 1840 р. та Лейпцизі у 1844 р. У 1865 р. у Штутгарті місцева влада організувала громадські довідкові бюро для безробітних чоловіків. Вони брали гроші з пошукачів роботи: 20 феннінгів вступних та 30 — за підшування роботи [7, с.296]. Пруський, баварський, вюртемберзький, саксонський, баденський та гессенський уряди у 1893-1894 рр. видали спеціальні розпорядження, які сприяли виникненню установ пошуку праці, особливо в містах зі значною кількістю населення. Діяльність бюро з пошуку роботи була достатньо ефективною. Так, у Кельні у 1897 р. 74% чоловіків та 95% жінок знайшли роботу за допомогою таких бюро [6, с.198]. Усі установи з пошуку роботи в Німеччині поділялися на громадські та приватні. Перші підшукували місця праці безкоштовно та створювалися з метою навести лад на ринку праці. Як стверджує М.Лур'є, приватні контори не передбачали жодних суспільних цілей, існували заради збагачення власника та брали плату за вказання місця роботи. Вони не турбувалися про те, чи відповідає місце, куди відсилали робітника, його навичкам та стану здоров'я. Тому 2 червня 1910 р. було видано перший імперський закон, який обмежив приватне посередництво [5, с.311].

Проблемами, які спіткали установи пошуку роботи, були відсутність компетентності працівників (брак знань щодо специфіки тієї чи іншої професії), відсутність взаємозв'язку між різними посередницькими установами, що не давало об'єктивної картини становища на ринку праці. На початку Першої світової війни лише в Берліні нараховувалося близько 400 різних посередницьких бюро, які працювали неузгоджено [5, с.314]. Тому 9 серпня 1914 р. була створена загальнонаціональна центральна установа, заснована “Вказівник” стану робітничого ринку, усі біржі змушені були подавати туди дані двічі на тиждень. У березні 1915 р. рейхстаг реформував систему посередництва, зокрема було засноване імперське та обласні відомства праці, куди потрапляла вся інформація про випадки влаштування на роботу та звільнення. Особи, які працювали в посередницьких установах, мали знати специфіку відносин в тій галузі, яку вони обслуговували. Посередництво за наймом відбувалося безкоштовно, іноземну робочу силу залучали тоді, коли не вистачало вітчизняної [5, с.327-328].

У 1886 р. створена Амстердамська біржа праці, в 1896 р. - женевська. В Англії найбільш ефективно працювала Лондонська біржа праці, яка була заснована й утримувалася на кошти Армії Порятунку. Широко розповсюдженими там були приватні посередницькі установи для жіночого домашнього обслуговуючого персоналу; посередницькі бюро в галузі промислової праці не отримали належного розповсюдження: у 1893 р. їх нараховувалося лише 10 [7, с.296].

Достатньо ефективною була організація системи пошуку роботи в Австрії. Завдяки посередництву 2385 установ у 1895 р. було отримано 319000 робочих місць. Близько 47,3% з них існували суто для жінок, 1,5% - для чоловіків, решта 51,2% - для осіб обох статей. 1854 установи не брали плату за послуги, 36 стягували її з роботодавців, 42 — з робітників і 9 — з обох сторін. Найбільша кількість установ припадала на великі міста: Відень — 468, Прага — 141, Грац — 67, Львів — 22 [7, с.297].

Оригінальна система пошуку роботи склалася у великому герцогстві Люксембурзькому. Давати відомості про становище ринку праці люксембурзький уряд у 1892 р. зобов'язав поштові установи, які повинні були збирати й часно публікувати дані про попит та пропозицію на ринку праці, а також сприяти зближенню пошукачів роботи з роботодавцями. Як ті, так і другі висловлювали свої прохання в листах, що надсилалися до найближчої поштової установи або до центральної пошти Люксембургу; до останньої потрапляли й заяви з-за кордону. На підставі отриманих таким шляхом даних як центральна пошта, так і окремі поштові установи щодня друкували бюлетені, які виставляли в особливих рамках біля входу на пошту.

У середині XIX ст. продовжувала існувати система надання роботи в робітних будинках. Останні, за твердженням В.Рошера, виникли в Італії в XVI ст.: у 1539 р. згадується про існування Генуезького “притулку для бідних”, в якому 500 чоловіків та 1300 жінок займалися ткацькими роботами; в Англії влаштування робітничого будинку було рекомендовано з 1646 р., однак з'явився він у 1697 р. у Бристолі. У 1817 р. вже чверть англійських громад мала робітні будинки [6, с. 186]. Причому слід розрізняти робітничі (з добровільною працею) та робітні будинки. Останні — це заклади з примусовою працею в основному для жебраків та бродяг; люди потрапляли туди за вироком суду. Ці будинки були невеликими, щоб службовці могли знати кожного, хто перебував у ньому; у роботі з останніми звертали більше уваги на виховний, а не економічний момент, підтримувалась сувора дисципліна. Наприклад, у Дрездені існував звичай карати кожного рецидивіста ударами палиць. Робота за межами закладу не заохочувалася, проте обов'язковою була участь у богослужінні; замість грошей мешканцям видавали особливі марки для отримання харчів та ночівлі, інколи — необхідний одяг. Треба зауважити, що і робітничі будинки, наприклад, в Англії, де у 1834 р. була введена сувора дисципліна, отримали назву “бастилій”: вийти звідти можна було лише з дозволу

директора; відносини з відвідувачами дозволялися, однак під контролем наглядачів у спеціально відведеній залі; заборонялося вживати алкоголь, палити. Якщо люди не бажали працювати, їх залишали без їжі.

Мешканці цих резидентних закладів (in door relief) розподілялися на 7 класів. Перший становили хворі та старі чоловіки, другий — здорові чоловіки після 15 років, третій — хлопці від 7 до 15 років, три наступні — жінки з таким же розподілом, сьомий — діти молодше 7 років. Як бачимо, члени однієї сім'ї не мешкали разом; лише подружжю старше 60 років з 1847 р. це дозволили [6, с. 190]. Близько 53% мешканців, наприклад, Лондонських робітничих будинків, були нездатними до праці, 37% мали вік більше 60 років. З решти лише десята частина була спроможна самостійно здобувати собі засоби до існування. У зв'язку з цим В.Рошер пропонував замість “робітничого” вживати назву “будинки призиріння бідних” [6, с.186-187]. Робота оплачувалася (працювати треба було 4 години після сніданку, далі — за бажанням).

Тривалість перебування у робітних будинках була різною: не менше 8 місяців у Баварії, не менше року — у Франції і Бадені [6, с.188]. Ці будинки відрізнялися спеціалізацією праці (робота варіювалася від пошиву одягу, розпилювання дерева, виготовлення стеклярусу, плетіння мережива тощо до догляду за хворими). Проблемою їх функціонування, як зазначав В.Рошер, було те, що робітники займалися такими видами діяльності, які вони раніше ніколи не виконували, що знижувало продуктивність праці; крім того, з ними розраховувалися за ринковими цінами, отже, у робітників не було стимулу шукати роботу за межами робітничого будинку. Треба також сказати, що мешканці цих будинків складали суттєву конкуренцію вільним робітникам, тому у деяких місцевостях з'являлися накази, щоб робітничі будинки не виконували робіт, які переважали на даній території. Часто мешканці робітничих будинків змушені були виконувати т.зв. “данаїдини роботи” (засипали канави, які щойно викопали, або сортували овочі, які щойно змішали та т.п.) [6, с.190-194]. Зауважимо також, що ці заклади були досить витратними: якщо, наприклад, робітників відправляли на ремонткування доріг, то їх робота навіть не покривала вартості виданих їм інструментів. Тому багато робітничих будинків закривалися або перебували у скрутному матеріальному становищі.

Щодо Російської імперії, то у 1881 р. О.Іоанн Кронштадський заснував перший будинок працелюбства; невдовзі такі заклади почали масово виникати в усій країні. Вони мали на меті надання чесної праці й притулку випусканим з лікарень та звільненим з місць відбукання покарання, а також всім, хто зазнав крайньої бідності. За даними на 1 жовтня 1898 р. нараховувалося 129 будинків працелюбства, де призрівалося 2013 осіб. На відміну від робітничих будинків, які створювалися в Європі і засновувалися переважно на принципі примусової праці, будинки працелюбства в Російській імперії базувалися на принципі обов'язкової винагороди за працю. У 1895 р. було засновано “Опікунство про будинки працелюбства та робітні будинки” під заступництвом імператриці Олександри Федорівни. Опікунство при будинках працьовитості влаштовувало їдальні, нічліжні притулки, ясла, трудові притулки для підлітків, бюро для реєстрації нужденних і посередництва щодо надання їм роботи. У віданні опікунства були й так звані ольгінські (на честь великої князівни Ольги Миколаївни) дитячі притулки працьовитості, яких у 1912 р. нараховувалося 239 [7, с.298]. З 1897 р. почав виходити журнал “Трудова допомога”.

У XIX ст. у Голандії, Німеччині та інших країнах почали створюватися землеробські робітничі колонії для безробітних. Як стверджував В.Ф.Дерюжинський, “завдання робітничих колоній полягало в тому, щоб дати притулок і роботу таким людям, які є здатними до праці та бажують працювати, однак не мають заробітку, внаслідок чого змушені шукати собі засоби до існування в просінні милостині й бродяжництві” [4, с.33]. За словами дослідника, колонії прагнули здійснити на мешканців також моральний

вплив, привчити до добropорядного та трудового життя.

Ідея трудової землеробської допомоги найраніше виникла в Голландії, де у 1818 р. з ініціативи генерала Йоганна Ван-ден-Боша (1780-1844) була заснована колонія. Він повернувся з острова Яви, де бачив, як китайські колоністи здобували засоби до існування обробкою пустирів, і вирішив запровадити цю систему на батьківщині. У 1816 р. він заснував "Голландське благодійне товариство", яке придбало 300 гектарів малородючої землі й заснувало колонію "Фредеріксфорд", якою потім керувало. У ній в окремих будинках мешкали 52 бідні працездатні сім'ї. У 1850 р. колонія була вже здатна утримувати 12000 осіб [3, с.57]. Той, хто вступав до колонії, зараховувався до розряду простих робітників. Через 6 місяців останній міг орендувати ділянку землі в 2,5 гектари й узяти безвідсоткову позику.

Усі колонії цього благодійного товариства поділялися на 3 категорії: 1) для дорослих з вільною працею (таких було 3, у 1850 р. їх населення становило 2500 осіб); 2) для дітей-сиріт існували колонія, сільськогосподарська школа, ферма; 3) колонія з примусовою працею [3, с.61]. Відповідним був і контингент колоній. За кожного мешканця вносили певну суму грошей (громада, приватні особи, військове міністерство за відставних солдатів). Працівники вільних колоній практично не спілкувалися з особами, які жили навколо. Протягом п'яти днів вони працювали на колонію, шостий день їм виділяли для обробки власного городу, догляду за худобою. Якщо якийсь колоніст відрізнявся гарним веденням господарства, старанністю, йому давали власну ділянку за умови сплати аренди, і він ставав "вільним селянином". У колоніях також існувала обробна промисловість, видобування торфу, оскільки фізично не всі колоністи могли займатися сільськогосподарською працею, не мали знань та навичок такої роботи. Для дітей вільних колоністів (1000 осіб) було побудовано 7 шкіл з обов'язковим відвідуванням дітьми до 12 років. Діти могли залишатися біля батьків до 18-20 років, а потім повинні були знайти собі самостійне заняття, що П.І.Георгієвський вважав негативним моментом, оскільки, по-перше, діти залишали батьків саме тоді, коли останнім потрібна була допомога, і по-друге, колонія несла витрати по вихованню нового покоління, а потім втрачала виховану нею робочу силу [3, с.67].

Щодо дитячої колонії, то до неї приймалися діти-сироти з двохрічного віку; до 7 років діти навчалися разом, потім — окремо; з 12 років вони зобов'язані були працювати 10 годин влітку та 8 годин взимку, за що отримували зарплату. З 1822 р. функціонувала сільськогосподарська школа з млином та пекарнею. У дитячій колонії діти могли перебувати до 18-20-річного віку, потім підшукували собі самостійне заняття. У колоніях з примусовою працею існував достатньо жорсткий режим. Мешканець міг залишити колонію через рік за умови зароблення не менше 25 флоринів; якщо він заробляв вполовину менше, він залишався на ще один рік і т.д.

У середині XIX ст. землеробські колонії утримували 6-9 тис. осіб. У 1859 р. було вирішено залишити лише вільні колонії, населення яких складалося з трьох категорій: колоністи-робітники, "вільні селяни", "пансіонери" (молоді люди, яких розміщували в сім'ї за певну плату з метою навчання ремеслам). У 1889 р. у колоніях нараховувалося 2000 осіб [3, с.72].

У Німеччині перша землеробська колонія була заснована в 1882 р. у Вільгельмсдорфі, біля Білефельду з ініціативи пастора фон Бодельшвінга, якому вдалося зібрати потрібну суму грошей і придбати ділянку землі з кількома будівлями. До колонії приймалися безробітні особи чоловічої статі без розрізнення стану й віри, які прийшли добровільно, за виключенням хворих небезпечними хворобами. Достатньо швидко почали виникати подібні заклади в різних округах. Кожна колонія надавала місця переважно мешканцям свого округу, але на вакансії могли бути прийняті особи з інших округів. Головним завданням колоній був "моральний підйом їхніх мешканців на ґрунті землеробської праці", однак допускалися й інші заняття (наприклад, ремесла). Праця колоністів винагороджувалася (перші два тижні колоні-

ти працювали безкоштовно), але в меншому в порівнянні з ринковою ціною розмірі. Гроші не видавалися працівникам одразу, а накопичувалися до моменту їх виходу з колонії [4, с. 40].

З 1896 р. до колоній почали приймати жінок, які займалися шиттям сорочок, пранням і веденням господарства. У 1897 р. у Німеччині існувало вже 28 землеробських колоній, з них 8 - жіночих. До 1898 р. у цих колоніях побувало 98719, вийшли з них 95698 осіб. Згідно даних за 1887-1889 роки 60,4% мешканців залишили колонії за власним бажанням, 20,8% знайшли роботу, 4,4% були звільнені за погану поведінку та 0,5% за пияцтво [4, с.38]. Не дивлячись на те, що лише 23,1% осіб, прийнятих в колонію, не піддавалися кримінальним покаранням [4, с.39], негативні явища там були практично відсутні. До того ж, у тих провінціях, де існували землеробські колонії, кількість злочинів зменшилася на 25-30%. Хоча, слід сказати, що і своєї основної мети — влаштування клієнтів на роботу — колонії досягали слабо. Протягом 1891-93 років з тих, хто залишив колонії, 16,5% отримали роботу, 67,1% - знову почали жебракувати [4, с.39].

Важливо, що проходили з'їзди представників колоній з метою обговорення та вирішення спільних актуальних питань. До 1891 р. такі з'їзди влаштовували щорічно, а з того року їх вирішено проводити раз на два роки [4, с.35].

В Англії існувала колонія Гедле, заснована в графстві Ессекс Армією Порятунку, яка була розрахована на 300 поселенців, перебувала в зв'язку з робітними будинками Армії і була частиною плану боротьби з соціальними проблемами, складеного "генералом" Армії У.Бутом. Колонії поділялися на міські, сільські й заморські. Спочатку людина потрапляла до міської колонії, де працювала у майстернях, які пропонували заняття, що відповідали здібностям і можливостям окремих колоністів. Будь-який нужденний міг тут заробити їжу й нічліг, а після кількох днів за умови старанності й гарної поведінки одержувати щотижня певну суму, яка видавалася при виході з колонії. Якщо колоніст не міг підшукати собі роботи, він переводився до сільської колонії. За працю тут отримували не заробітну плату, а нагороду. Після певного часу перебування в сільській колонії її поселенці або влаштовувалися в Англії, або емігрували до заморських колоній, переважно у Південній Африці.

У деяких країнах (переважно у тих, де щільність населення була невеликою, тобто заснування робітничих будинків було недоцільним) виникла така форма трудової допомоги як почергове призріння бідних. Її сутність полягала у тому, що бідняка ("черговий бідняк") брали до себе в будинок по черзі різні сім'ї, переважно сільські, там, де потреба у додаткових робочих руках була значною. Ця система має давнє коріння. Так, у Швеції Упландський закон (кінець XIII ст.) предписував, щоб бідних та немічних водили з одного села до іншого, і щоб кожен селянин приймав їх на одну ніч. У Норвегії часів Жерандо (1772-1842) до одного заможного селянина надсилали 50 бідняків [6, с.183]. Малолітні, хворі, душевнохворі не підлягали черговому призрінню. В одних місцевостях (Швеція) кожен селянин мав узяти такого бідняка хоча б на одну ніч, в інших (Австрія) — не менше ніж на 8 днів, в деяких країнах взагалі сформувалася група опікунів, які постійно брали до себе людей. У Східній Пруссії цей захід застосовувався у якості крайнього засобу, коли громада вже нічого не могла зробити зі своїми бідними. У північній Шотландії та її островах ті, хто не хотів приймати до себе бідного, призначеного за чергою, мав сплатити грошовий штраф. Ті ж, хто давав роботу бідному, могли вимагати винагороду з благодійної каси. Хазяїн підписував "черговому бідняку" особливий білет, де вказувалися обсяги роботи, і за яким бідняк отримував оплату своєї праці у благодійній касі. У Массачусетсі бідняки розподілялися за жеребкуванням. Завдяки цій системі бідні не отримували тепер милостині, а сільськогосподарських покращань протягом кількох років було досягнуто більше, ніж за 30 років. Однак, спочатку дуже популярна, ця система поступово слабшала: якщо у 1866 р. вона була застосована до 10114 бід-

них, то у 1885 р. - до 4496 [6, с.183].

Недоліки цієї системи полягали в наступному: бідняки могли потрапити до сім'ї невчасно, коли актуальна потреба в їх праці вже зникла; прийняття чужої людини вносило хаос у сімейний побут; прийшли робітники часто були небезпечними, схильними до крадіжок тощо; гарні робітники самі могли знайти собі роботу, отже, цією формою трудової допомоги користувалися переважно некваліфіковані тощо.

З метою сприяння у пошуці роботи, а також для запобігання перетворення пошукачів роботи на жебраків створювалися такі заклади як притулки-готелі. Останні були запроваджені у Німеччині у середині 1850-х років Феодором Пертессом. Людина, яка шукала роботу, могла знайти тут приміщення для ночівлі, а також християнську проповідь. У 1893 р. у Німеччині було 426 таких притулків, які мали 15462 ліжка; скористалися нічлігом у них 3,55 млн. осіб. Продовольчі станції (станції для короткотривалої допомоги натурою), які допомагали безкоштовно, виникли близько 1865 р. [4, с.42-43] та також призначалися для подорожуючих, що шукали роботу. У Німеччині кожна округа мала від 3 до 10 таких станцій. Останні розташовувалися таким чином, щоб кожна з них була на відстані 2-3 годин ходи від іншої [3, с.57]. Робітник працював до обіду, отримував за це гроші і знову вирушав у путь після обіду. Якщо робітник мав більше ніж 3 марки, він не приймався. Відмовляли також у прийомі п'яним та тим, хто користувався послугами станції менше ніж 2-4 місяці тому. У разі пияцтва, порушення дисципліни викликали поліцію. У 1890 р. в Німеччині, за даними В.Ф.Дерюжинського, нараховувалося 762 станції допомоги натурою, з яких 602 утримувалися

комунальними закладами, 110 — приватними фереями, 50 — окремими громадами [4, с.43], кількість відвідувачів протягом однієї ночі коливалася у межах 5000-10000 (на всіх станціях). Важливо, що в 60% станцій були контори для підшукування роботи, за допомогою яких подорожній визначався, куди йому йти далі.

Як бачимо, трудова допомога існувала не лише для боротьби з безробіттям, але й як засіб протидії бродяжництву та жебрацтву, причому до т.зв. "професійних" жебраків застосовували елементи примусової праці. Варто також зауважити, що "пришукання" роботи розглядалося тодішніми суспільними діячами, теоретиками системи призиріння як гідна альтернатива безрозбірливому поданню милостині. Крім розглянутих форм трудової допомоги застосовувалися також превентивні методи, а саме, навчання ремеслам, освіта, виховна та культурно-просвітня діяльність тощо, які є предметом окремого розгляду. Варто також приділити увагу аналізу досвіду застосування громадських робіт.

Таким чином, у XIX - на початку XX ст. був накопичений значний досвід допомоги людям, які з тих чи інших причин не мали роботи. Суттєво розвинутою була система посередницьких закладів пошуку роботи, яка мала певні відмінності в різних країнах. Цікавими формами роботи з безробітними були земельно-робітничі колонії, мережа притулків-готелів та посередницьких бюро, "почергове призиріння бідних". Вважаємо за необхідне продовжити дослідження теми, виписати конкретні пропозиції щодо можливості адаптувати історичний досвід сьогодні.

Література і джерела

1. Бадя Л.В. Отечественный опыт преодоления бедности методами трудовой помощи (XVIII - начало XX века) / Л.В.Бадя. - М.: АНО СПО «СОТИС», 2008. - 220 с.; Бадя Л.В. Становление и развитие трудовой помощи населению в дореволюционной России / Л.В.Бадя. - М.: Изд. МСЭИ, 2005. - 220 с.; Бадя Л.В. Трудовая помощь в России (XIX - начало XX в.): Учебное пособие / Л.В.Бадя. - М.: МГУС, 2003. - 80 с. та інші.
2. Горілий О.Г. Історія соціальної роботи: Навчальний посібник / О.Г.Горілий. – Тернопіль: Вид-во „Астон“, 2004. - 174 с.; Кузьмин К.В., Сутырин Б.И. История социальной работы за рубежом и в России: с древности до начала XX в. / К.В.Кузьмин, Б.И.Сутырин. - М.: Академический проект; Екатеринбург: Деловая книга, 2002. - 480 с.; Фирсов М.В. История социальной работы в России: Учеб. пособие для студ. высш. учеб. заведений / М.В.Фирсов. – М.: Гуманит. Изд. Центр ВЛАДОС, 1999. – 256 с. та інші.
3. Георгиевский П.И. Призрение бедных и благотворительность / П.И.Георгиевский. - Спб., 1894. - 118 с.
4. Дерюжинский В.Ф. Заметки об общественном призрении / В.Ф.Дерюжинский. - М., 1897. - 115 с.
5. Лурье М. Реформа учреждений по указанию труда в Германии / М.Лурье // Вестник Европы. - 1916. - январь. - С.312-338.
6. Рошер В. Система призрения бедных и мероприятий против бедности / В.Рошер. - Черкассы, 1899. - 350 с.
7. Энциклопедический словарь / Ф.А.Брокгауз, И.А.Ефрон. - Т.49 (25). - Спб., 1898. - С.295-298.

В статье анализируется исторический опыт помощи безработным. Показан процесс создания и функционирования посреднических учреждений для поиска работы, сельскохозяйственных колоний для безработных, приютов-отелей и продовольственных станций, систему поочередного призрения бедных.

Ключевые слова: поиск работы, безработица, сельскохозяйственные колонии, приюты-отели, продовольственные станции, поочередное призрение бедных.

In the article historical experience of the help to the unemployed has been analyzed. Process of creation and functioning of intermediary establishments for job's search, agricultural colonies for the unemployed, shelter hotels and food stations, system of serial guardianship of the poor is shown have been considered.

Key words: job's search, unemployment, agricultural colonies, shelter hotels, food stations, serial guardianship of the poor.